

Κυθρέα - Αγώνας 1955-59

της Ευθυμίας Σαλαφόρη-Γεωργιάδου

Η έναρξη του αγώνα της ΕΟΚΑ βρίσκει την Κυθρέα να κοιμάται ανυποψίαστη. Οι κάτοικοί της, φιλήσυχoi άνθρωποι, ασχολούνταν με τις γεωργοκτηνοτροφικές τους εργασίες ή εξασκούσαν κάποιο βιοποριστικό επάγγελμα στο χωριό ή στη Λευκωσία.

Οι γυναίκες ασχολούνταν με το νοικοκυριό τους και τις ελεύθερές τους ώρες περιποιούνταν τα λουλούδια τους, κεντούσαν, έπλεκαν, έραβαν ή ύφαιναν στον αργαλειό τους.

1^η Απριλίου 1955. Και ξαφνικά έπεσαν οι πρώτες βόμβες σε διάφορα μέρη της Κύπρου. Ο κόσμος δεν ήξερε τι συνέβαινε. Το ΡΙΚ, ο μοναδικός ραδιοφωνικός σταθμός που λειτουργούσε τότε υπό την εποπτεία των Άγγλων και που ήταν κι αυτός ένας από τους στόχους, έκανε κάποιες ανακοινώσεις χωρίς όμως πολλές λεπτομέρειες. Λίγοι συνειδητοποίησαν αυτό που επρόκειτο να ακολουθήσει. Κι αυτοί δεν ήταν άλλοι από τους οκτώ Κύπριους φοιτητές που σπούδαζαν στην Αθήνα. Μεταξύ αυτών και οι συγχωριανοί μας Θάσος Σοφοκλέους και Πέτρος Στυλιανού, οι οποίοι είχαν αρχίσει ήδη να εκπαιδεύονται στη χρήση των όπλων και στην κατασκευή βομβών, για να λάβουν μέρος στον αγώνα. Κάποιοι μαθητές και μαθήτριες είχαν δώσει τον όρκο της ΕΟΚΑ κι ετοιμάζονταν κι αυτοί να ριχτούν στη μάχη για την αποτίναξη του αγγλικού ζυγού.

Όταν όμως κυκλοφόρησε το πρώτο φυλλάδιο του Διγενή που προειδοποιούσε τον κόσμο για όσα θα ακολουθούσαν και ζητούσε τη συμπαράσταση και τη βοήθειά τους, τότε κατάλαβαν ότι θα έπρεπε να συνεργαστούν, για ν' αποδείξουν στον κατακτητή ότι σύσσωμοι θα τον πολεμούσαν με όλα τα στη διάθεσή τους μέσα και με οποιοδήποτε τίμημα. Πολλοί ζήτησαν και γράφτηκαν στις τάξεις της ΕΟΚΑ. Άντρες, γυναίκες, νέοι, γέροι, μορφωμένοι και αμόρφωτοι. Όμως όλοι έπρεπε να τηρούν τον άγραφο νόμο της σιωπής. Ό,τι έβλεπαν, άκουγαν, ή έκαναν, έπρεπε να το κρατούν επτασφράγιστο μυστικό.

Η διανομή φυλλαδίων της ΕΟΚΑ για ενημέρωση και ενίσχυση του φρονήματος του λαού ήταν συνεχής. Αυτό το ανέλαβαν νεαρές κοπέλες και έπρεπε να το εκτελούν μακριά από τα βλέμματα όλων. Νύχτα ξεκινούσαν από τα σπίτια τους για το σκοπό αυτό, αν και η νοοτροπία της τότε εποχής δεν επέτρεπε την κυκλοφορία των γυναικών μετά τη δύση του ήλιου. Όποιες το έκαναν θεωρούνταν κακής διαγωγής. Αυτό όμως δεν ήταν κώλυμα για όσες είχαν ταχθεί να υπηρετήσουν την ΕΟΚΑ. Έτσι, έβαζαν κάτω από κάθε πόρτα ένα φυλλάδιο με πολλή προφύλαξη και συνέχιζαν με τα καφενεία, τα μοναδικά κέντρα αναψυχής εκείνης της εποχής. Κυκλοφορώντας σαν σκιές, μισάνοιγαν αδύρβια την πόρτα κατά τις κρύες νύχτες του χειμώνα και τα πετούσαν μέσα. Οι δαμώνες τα έπαιρναν και αχόρταγα τα διάβαζαν κι ας ήξεραν ότι, αν έμπαιναν μέσα οι Εγγλέζοι και τους έβλεπαν, μπορούσαν να τους αρχίσουν στο ξύλο, στις ανακρίσεις ή και να τουςβάλουν υπό κράτηση στον αστυνομικό σταθμό Κυθρέας. Αν τύχαινε να δουν

κάποιον που τα έριχνε, ήξεραν ότι έπρεπε να κρατήσουν το στόμα τους κλειστό.

Εκτός από τα φυλλάδια έπρεπε να γράφονται και συνθήματα στους τοίχους και στους ασφαλτοστρωμένους δρόμους.

Αυτό συνήθως το έκαναν και πάλι τα κορίτσια, γιατί τα αγόρια φυλάγονταν για πιο δύσκολες αποστολές. Ξυπνούσαν πριν ξημερώσει, γιατί και πάλι, κινδύνευαν να συλληφθούν από καμιά περίπολο αστυνομικών, επικουρικών ή Εγγλέζων.

Κρατώντας λοιπόν μπογιές και βουρτσάκια, γέμιζαν τους τοίχους και τους δρόμους όσο πιο γρήγορα μπορούσαν με συνθήματα: «Ζήτω η ΕΟΚΑ», «Ζήτω ο Μακάριος», «Ζήτω ο Διγενής», «Ελλάς-Κύπρος-Ένωσις», «Ελευθερία ή Θάνατος» και πολλά άλλα. Μπορούσαν ακόμη να γραφτούν με μεγάλα γράμματα πάνω σε άσπρο πανί και να αναρτηθούν σε περίοπτη θέση. Τη δουλειά αυτή βέβαια την έκαναν αγόρια.

Μεγάλη ήταν η οργή των Άγγλων για οτιδήποτε ήταν ελληνικό. Ήταν μια αφορμή γι' αυτούς να ερευνούν σπίτια, αποθήκες, μάντρες και να καταστρέφουν τα πάντα. Είχε τότε δοθεί διαταγή να υψώνεται παντού η ελληνική σημαία. Όλες οι οικοκυρές αγόρασαν ύφασμα γαλάζιο και άσπρο, την έραψαν και την αναρτούσαν κάθε Κυριακή και γιορτή και όταν σκοτωνόταν ή απαγχονίζοταν ένας αγωνιστής. Ακόμη την αναρτούσαν σε κτήρια, εκκλησίες, σε δέντρα και σχολεία τα οποία και έκλειναν όταν έβλεπαν τη σημαία οι κατακτητές.

Τότε βέβαια έπρεπε να βρεθούν κάποιοι εδελοντές που να είναι τολμηροί και επιδέξιοι για να το κάνουν αυτό. Διότι κινδύνευαν να πέσουν από μεγάλο ύψος και να τσακιστούν ή να βρεθούν στα χέρια των Άγγλων ή των Τουρκοκύπριων επικουρικών που περιπολούσαν συνεχώς στους δρόμους της Κυδρέας και των περιχώρων. Τρεις νεαροί έφηβοι είχαν την τόλμη να το κάνουν αυτό. Αυτοί ήταν ο Κλεόπας του Κυριάκου του Κλεόπα, ο Ανδρέας Μιχαήλ και ο Κωνσταντίνος Νικολάου, φίλοι και οι τρεις από τις κάτω γειτονίες. Σίγουρα κι άλλοι το έκαναν αυτό από τις πάνω γειτονίες.

Άλλο μέτρο εναντίον των Άγγλων ήταν η Παθητική Αντίσταση. Έπρεπε με κάθε τρόπο να αποφεύγουμε να αγοράζουμε προϊόντα αγγλικής προέλευσης. Τα ράφια στα καταστήματα που τα πουλούσαν έμεναν άδικτα, γιατί κανείς δεν πήγαινε να τα ζητήσει. Κι αν κάποιος τολμούσε να το κάνει, όλοι τον λοξοκοίταζαν και τον επέκριναν.

Τα περισσότερα υφάσματα που χρησιμοποιούσαμε για να ράψουμε τα ρούχα μας, γιατί τότε δεν υπήρχαν τα έτοιμα, ήταν από εγγλέζικο ύφασμα. Έπρεπε λοιπόν να φυλαχτούν ή να πεταχτούν. Έτσι οι αργαλειοί όλων των οικοκυρών έπασαν δουλειά. Όλες άρχισαν να υφαίνουν την κυπριακή αλατζιά με λινή κλωστή ή με μετάξι που άφθονο παραγόταν στην Κυδρέα. Οι υφάντριες συναγωνίζονταν ποια θα υφαινε το καλύτερο σχέδιο, αν και δεν είχαν και πολλές επιλογές. Εκτός από τα μονόχρωμα υφάσματα μπορούσαν να τα κάνουν με καρώ ή να βάλουν στον ποδόγυρο καμιά μπορντούρα.

Όλες τα φορούσαμε με πολύ καμάρι, ομολογώ. Και οι άντρες έραβαν πουκάμισα και πολύ λίγοι φορεσιές αλατζιένες. Ακόμη και οι μαθήτριες κατάργησαν τη στολή του σχολείου και ντύνονταν με αλατζιά. Τις Κυριακές, τις γιορτές, σε γάμους και σε διάφορες άλλες εκδηλώσεις, κάποιες φορούσαν μεταξωτά φορέματα. Αυτά όμως ήταν για τις πιο εύπορες. Μια πλανόδια πωλήτρια η Παϊκκού, προμήθευε όσες δεν είχαν την ευχέρεια να υφάνουν οι ίδιες.

Στα δημοτικά σχολεία οι δάσκαλοι κατόπιν απαιτήσεων γονέων και μαθητών, σταμάτησαν να διδάσκουν την αγγλική γλώσσα στην Ε΄ και Στ΄, παραβαίνοντας έτσι τους κανονισμούς του Γραφείου Παιδείας.

Μαθητές που φοιτούσαν στο English School, Αγγλική Σχολή Λευκωσίας, διέκοψαν τη φοίτησή τους με συνέπεια να χάσουν τη σχολική χρονιά.

Αυτό όμως δεν συνέβη μόνο για τους μαθητές της συγκεκριμένης σχολής. Πολλοί μαθητές των γυμνασίων εγκατέλειψαν τις τάξεις τους και ανέβηκαν αντάρτες στα βουνά ή συνελήφθησαν από τους Άγγλους και βρίσκονταν στις Κεντρικές Φυλακές ή στα Κρατητήρια Κοκκινοτριμιθιάς και Πύλας. Εκεί βρίσκονταν και μεγάλης ηλικίας άντρες, απ' όλα τα μέρη της Κύπρου, που θεωρούνταν ύποπτοι ή και που διέπραξαν το αδίκημα ν' αγωνιστούν για την απελευθέρωσή τους.

Κατά τη διάρκεια του αγώνα οι Άγγλοι με την παραμικρή αφορμή έκαναν «κέρφριου», κατ' οίκον περιορισμό δηλαδή για πολλές μέρες και μάζευαν τους

Οι πρώτοι συλληφθέντες την 1η Απριλίου 1955, με την κατηγορία ρίγης φυλλαδίων στη Λευκωσία, μαθητές της έκτης τάξης του Παγκυπρίου Γυμνασίου, μπροστά από τις Κεντρικές Φυλακές, ελεύθεροι μετά από οκταήμερη κράτηση. Διακρίνεται ο Κυθρεώτης ιατρός Ανδρέας Αρτεμίου και ο πρώην βουλευτής Ανδρέας Παναγιώτου (τρίτος και τέταρτος από δεξιά).

άντρες στ' αλώνια ή στις αυλές των σχολείων και τους υποχρέωναν να στέκουν για πολλές ώρες όρθιοι μέσα στο λιοπύρι του καλοκαιριού ή στο κρύο του χειμώνα. Ομάδες στρατιωτών έμπαιναν και στα σπίτια κι έκαναν εξονυχιστικές έρευνες. Όταν αποτύγχαναν να βρουν αυτό που επιθυμούσαν, έμπηγαν τις λόγχες τους στα κρεβάτια, στις σοδειές των γεωργοκτηνοτρόφων και τις κατέστρεφαν κι αυτές.

Κι ενώ όλα αυτά συνέβαιναν, κανείς δε μεμψιμοιρούσε και δεν τα έβαζε με τον Μακάριο ή το Διγενή και τα παλληκάρια της ΕΟΚΑ. Υπέμεναν με καρτερία τα πάνδεινα γιατί ήξεραν ότι ο σκοπός ήταν ιερός και έπρεπε να πετύχει με κάθε δυσία. Παρά τον εκφοβισμό των Άγγλων και τα χίλια μέσα που χρησιμοποιούσαν για να καμφθεί το φρόνημα των κατοίκων της Κυθρέας, το αντίθετο συνέβαινε.

Οικογένειες που κατοικούσαν σε απόμερα σημεία του χωριού μας, άνοιγαν τα σπίτια τους για να φιλοξενήσουν καταζητούμενους αγωνιστές κι ας κινδύνευαν και οι ίδιοι να συλληφθούν και τα σπίτια τους να κατεδαφιστούν. Νεαρά κορίτσια δώδεκα και δεκατεσσάρων χρονών μετέφεραν όπλα και πυρομαχικά από το ένα μέρος στο άλλο. Τα έβαζαν σε καλάδια κι από πάνω τα γέμιζαν με φρούτα. Αν συναντούσαν περίπολο κι ήταν έτοιμοι να τις ερευνήσουν, αυτές τους πρόσφεραν ένα φρούτο κι αυτοί έφευγαν ευχαριστημένοι. Πολλές φορές στις κούνιες φυλάγονταν όπλα. Οι Άγγλοι έβλεπαν τα μωρά μέσα, τους χαμογελούσαν και ξεκινούσαν για αλλού. Τα ασβεστοκάμινα της Κυθρέας πρόσφεραν αφιλοκερδώς εκρηκτικές ύλες για να κατασκευάζονται βόμβες για δολιοφθορές. Οι βοσκοί που ήταν υπεράνω κάθε υποψίας, κουβαλούσαν τρόφιμα σε κρησφύγετα στον Πενταδάχτυλο. Ένας από αυτούς ήταν ο ηρωομάρτυρας Σπύρος Χατζηγιακουμή, που προδόθηκε από κάποιον και πέθανε μετά από πολλά βασανιστήρια. Άλλοι δύο συνάδελφοι του, ο Παναγιώτης Σαλαφόρης και ο Πρόδρομος Κοντού συνελήφθησαν και κατέληξαν στα Κρατητήρια Κοκκινотριμιδιάς μέχρι το τέλος του αγώνα. Ένας έφευγε, δύο αναλάμβαναν να συνεχίσουν το έργο τους.

Οι γυναίκες οργανώνονταν σε ομάδες κι έπλεκαν τρικά για τους αγωνιστές. Αγόραζαν τα υλικά με δικά τους χρήματα και διαμοιραζόταν η δουλειά. Η μια έπλεκε το μπροστινό μέρος, η άλλη το πίσω, η τρίτη τα μανίκια και η υπεύθυνη το συναρμολογούσε κι έκανε το κολάρο. Καμιά φορά τύχαινε να μην ταιριάσει το πλέξιμο της μιας με της άλλης και το ξήλωνε και το έκανε ξανά. Οι φανέλες έπρεπε να είναι έτοιμες πριν έρθουν οι βροχές και τα κρύα του χειμώνα, για να δοθούν στα παλληκάρια που αγωνίζονταν στα βουνά και στα λαγκάδια.

Κι όταν οι αγωνιστές έπεφταν στα πεδία των μαχών μαζευτόταν ο κόσμος στην εκκλησία του Αγίου Ανδρονίκου ή της Παναγίας της Χαρδακιώτισσας που ήταν και οι μεγαλύτερες, για να τους κάνουν μνημόσυνο και να εξυμνήσουν τη ζωή και τη δυσία τους. Εκφωνούνταν ομιλίες κι απαγγέλλονταν ποιήματα από μαθήτριες κυρίως του γυμνασίου. Μια μικρή αυτοδίδακτη χορωδία τραγουδούσε από τον εξώστη πατριωτικά τραγούδια και τον Εθνικό Ύμνο.

Λεωφορεία της Κυθρέας πολλές φορές μάς κουβαλούσαν τις Κυριακές που δεν πήγαιναν στη Λευκωσία, στα χωριά των ηρώων ή στους τόπους της δυσίας

τους για να αποτίσουμε φόρο τιμής σ' αυτούς. Γυναίκες έπλεκαν στεφάνια με δάφνες και μυρσίνια για να τα καταθέσουν στο κενοτάφιο τους ή κάτω από τη φωτογραφία τους.

Όταν οι αγωνιστές μας με το τέλος του αγώνα άρχισαν να κατεβαίνουν από τα βουνά ή να βγαίνουν από τις φυλακές και τα κρατητήρια, ο κόσμος σύσσωμος τούς υποδεχόταν κρατώντας ελληνικές σημαίες και τραγουδώντας πατριωτικά τραγούδια. Στα σπίτια τους σπινόταν γλέντι τρικούβεργο και πήγαιναν όλοι να τους καλωσορίσουν και να συμμετάσχουν στη χαρά των ιδίων και των συγγενών τους.

Η πιο μεγάλη όμως πολιτική συγκέντρωση έγινε όταν οι πολιτικοί κατάδικοι επέστρεψαν από τις φυλακές της Αγγλίας, αφού είχαν μείνει για ένα διάστημα στην Ελλάδα κατόπιν συμφωνίας του Μακαρίου με τους Άγγλους. Τότε κατεβήκαμε όλοι στην είσοδο της Κυθρέας για να υποδεχτούμε τον Θάσο Σοφοκλέους με σημαίες ελληνικές και εμβατήρια. Άντρες τον σήκωσαν ψηλά στα χέρια τους και τον πήραν μέχρι την Παναγία την Χαρδακιώτισσα που ήταν και η ενορία του, όπου ψάλλαμε ευχαριστήρια δέηση στο Θεό.

Το δέντρο της ελευθερίας χρειάστηκε πολλούς αγώνες και δυσίες για να ριζώσει και ν' ανθίσει και στην Κύπρο μας. Κι οι Κυθρεώτες πρόσφεραν ό,τι μπορούσαν και συνέβαλαν με όλες τους τις δυνάμεις για να το πετύχουν. Όμως η εισβολή του 1974 και η κατοχή το έκοψαν στη μέση. Έρημη τώρα η Κυθρέα, ξεριζωμένοι οι κάτοικοι της, περιμένουν την ώρα της επιστροφής για να δημιουργήσουν ό,τι χάθηκε και να ξανακτίσουν τα γκρεμισμένα σπίτια και τις εκκλησίες τους και να ψάλλουν νικητήρια άσματα.

*Από τους εορτασμούς της 1^{ης} του Απριλίου 1964 στη πλατεία Σεραγίου της Κυθρέας. Διακρίνονται οι μαθήτριες (από αριστερά): Στέλλα Κανικλίδου, Πόπη Μιχαηλίδου, Ελένη Ανδρονίκου, Μάρω Στυλιανίδου, Σταυρούλλα Σταυράκη, Εοδήρ Κανικλίδου, Ανθή Πέτσα, Μαίρη Πετρίδου, Στέλλα Στυλιανοπούλου, Μαίρη Ρούσου, Νίτσα Μ. Μάντη, Λένια Αδαμίδου, Δέσπω Παπαχριστοδούλου Έλληνα.
(Αρχειό Ανθή Πέτσα-Σαββίδου, φωτο: Στέλλας Κανικλίδου-Βλάμη)*